

ТКАЧОВА О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.971

ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕЧНОСТІ НЕГАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті досліджено вплив негативної інформації на формування антисуспільної спрямованості в особистості. Проаналізовано чинники інформаційної небезпеки та запропоновано засоби їх нейтралізації.

Ключові слова: негативна інформація, суспільна небезпечність, антисуспільна спрямованість, деструктивний вплив.

В статье исследовано влияние негативной информации на формирование антисоциальной направленности у личности. Проанализированы факторы информационной опасности и предложены меры их нейтрализации.

Ключевые слова: негативная информация, общественная опасность, антисоциальная направленность, деструктивное влияние.

The article studies the influence of negative information on the formation an antisocial orientation on the individual. The factors of information danger are analyzed and measures of their neutralization are offered.

Key words: negative information, social danger, antisocial orientation, destructive influence.

Вступ. В умовах тотальної інформатизації суспільства вплив інформації на особистість набуває глобальних масштабів і його спрямування має неабияке значення. Це цілком зрозуміло, бо саме особистість одночасно є ключовою ланкою, невід'ємним елементом суспільства, держави та їхнім продуктом. За всю історію людства було багато випадків, коли особа за певних умов потрапляла в середовище тварин. Упродовж певного проміжку часу під впливом оточення (тваринного й рослинного), з якого черпала знання й отримувала інформацію, людина набувала ознак, характерних представникам тваринного світу. Отже, зазначене зайвий раз доводить правильність наукового висновку про те, що особистість може бути сформована лише за наявності фізіологічних задатків і під впливом інформації, що поширюється в соціумі [1].

Крім того, нині вплив інформаційної сфери на життя і розвиток суспільства постійно посилюється, тобто інформація проникає всюди. Пояснюється це тим, що до структури даної сфери входять: сукупність інформації, інформаційних зв'язків та інформаційних систем, об'єктів, які готують, зберігають, поширюють і використовують інформацію, а також система регулювання інформаційних відносин. Однак треба додати, що саме через згадані властивості інформації сформувалася залежність національної безпеки держави від забезпечення протекції інформаційної її гілки, яка постійно зростає з розвитком інформаційних технологій і прискоренням процесу глобалізації, про що важливо пам'ятати [2].

Отже, розглядаючи вплив інформаційного простору на особу, варто брати до уваги те, що дія поширюється на суспільство та державу і через них опосередковано на кожного індивідуума. До того ж вплив може мати конструктивний (безпечний) і деструктивний (небезпечний) характер.

Звісно, з огляду на таку ситуацію саме гарантування інформаційної безпеки особи, тобто забезпечення її захищеності (передусім, психіки та свідомості) від небезпечних інформаційних впливів; маніпулювання, дезінформування, образ, спонукування до самогубства, вчинення злочинів тощо, – одне з головних завдань сучасної держави [3].

Метою статті є дослідження впливу на формування суспільної небезпечності негативної інформації, яка оточує індивідуума кожного дня, визначення чинників інформаційної небезпеки, а також способів протидії їм.

Результати дослідження. Інформаційна безпека особи науковцями і практиками трактується у вузькому та широкому сенсі. Так, у вузькому розумінні інформаційно-психологічна безпека особи – це стан захищеності психіки людини від негативного впливу, якого досягають шляхом упродовження деструктивної інформації у свідомість і (або) у підсвідомість людини, що призводить до неадекватного сприйняття нею дійсності.

У широкому значенні поняття «інформаційно-психологічна безпека особи» трактується як:

- по-перше, належний рівень теоретичної та практичної підготовки особистості, за якого досягається захищеність і задоволення її життєво важливих інтересів, а також гармонійний розвиток незалежно від наявності інформаційних загроз;
- по-друге, здатність держави створити умови для гармонійного розвитку й задоволення потреб особистості в інформації незалежно від наявності інформаційних загроз;
- по-третє, гарантування, розвиток і використання інформаційного середовища в інтересах особистості;
- по-четверте, захищеність від різного роду інформаційних небезпек.

Об'єктом інформаційно-психологічного захисту особи є стан її духовного, душевного і фізичного комфорту, умови й чинники, які забезпечують розвиток усіх сфер життєдіяльності особистості й суспільства, а саме: культури, науки, мистецтва, релігійних і міжнародних відносин; а також мовне середовище, соціальні, ідеологічні, політичні орієнтири, суспільні й соціальні зв'язки, психофізичні чинники, що проявляються у вигляді фізичних, хімічних та інших впливів природного, антропогенного і техногенного походження, генофонд народів, які населяють державу, та ін.

Водночас інформаційно-психологічна безпека особи та суспільства є складником більш ємної категорії «інформаційна безпека держави». Їй, щоправда, відведене особливе місце в державній політиці. Крім того, велика увага приділяється питанням її забезпечення. Це зумовлено специфікою загроз і їх джерел, особливим характером принципів і завдань державної політики в згаданій сфері. У підсумку можемо дійти висновку, що інформаційно-психологічна безпека суспільства і держави – це стан захищеності (інтелектуальної, соціально-політичної, морально-етичної), за якого досягається нормальне функціонування та гармонійний розвиток як суспільства загалом, так і окремої особистості незалежно від наявності внутрішніх і зовнішніх інформаційно-психологічних впливів.

Зважаючи на вищезазначене, можемо констатувати, що за сучасних умов найважливішими об'єктами інформаційно-психологічного захисту є індивідуальна і масова свідомість. Для особистості головними системотворчими рисами є цілісність (тенденція до стійкості) і розвиток (тенденція до зміни). Внаслідок руйнування або перекручування таких рис особистість припиняє існування як соціальний суб'єкт, а це, своєю чергою, означає, що будь-який інформаційно-психологічний вплив на особистість має оцінюватися з позиції збереження чи руйнування її як цілого. Проте варто брати до уваги і той факт, що, незважаючи на формування масової (суспільної) свідомості, насамперед, у процесі історичного розвитку нації, народності, великої соціальної групи, а потім уже завдяки інформаційно-психологічному впливу, останній може помітно змінювати масову свідомість і поведінку великих соціальних груп [2].

Наприклад, нині в засобах масової інформації пропагується культ жорстокості, насильства, порнографії, особливо на телебаченні та в комп'ютерних мережах. Результатом цього, здебільшого, стає те, що в значній частині населення, зокрема й підлітків і молоді пострадянських країн, іноді неусвідомлено, виникає бажання наслідувати поведінку так званих «героїв». Крім того, в їхній свідомості закріплюються певні (викривлені) стереотипи поведінки з оточуючими, а також змінюються звички і спосіб життя, знижується рівень граничних обмежень і правових заборон, що також сприяє появі негативних норм поведінки в суспільстві та відкриває шлях до втрати морально-ціннісних настанов, наслідком чого є вчинення правопорушень і злочинів. Отже, у такому разі може йтися про ймовірні деформації системи масового інформування й поширення дезінформації, що призводить до порушень суспільної стабільності, про завдання шкоди здоров'ю і життю громадян внаслідок пропаганди чи агітації, що провокують соціальну, расову, національну чи релігійну ненависть і ворожнечу, про діяльність тоталітарних сект, ідеологія яких побудована на культі насильства й жорстокості. Такі впливи, усвідомлені чи неусвідомлені, як показує життя, можуть призводити й призводять до серйозних порушень психічного й фізичного здоров'я, розмивання природних і культурних норм поведінки, зростання ризикованих соціальних й особистісних ситуацій. Серйозну небезпеку для психіки особи становить поширення за допомогою мережі Інтернет порнографії, непристойної інформації, що ображає суспільну мораль, паплюжить сформовані в суспільстві стандарти моралі. Сайти з такою інформацією часто відвідують діти й підлітки, хоча і вважається, що Інтернетом гарантується більша конфіденційність і анонімність, ніж під час відвідування кінотеатрів, де демонструються порнофільми, або магазинів із відкритим чи підпільним продажем порнолітератури. Небезпечний вплив інформаційного простору на індивідуальну свідомість може призвести до двох видів взаємозалежних змін, а саме:

1) зміни психіки, психічного здоров'я людини. Оскільки в разі інформаційних впливів важко говорити про межі норми і патології, показником змін може бути втрата адекватності відображення світу у свідомості та своєму ставленні до світу, тобто йдеться про деградацію особистості, якщо форми відображення дійсності спрощуються, реакції грубішають і здійснюється перехід від вищих потреб (у самоактуалізації, соціальному визнанні) до нижчих (фізіологічних, побутових);

2) зрушення в цінностях, життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді особистості. Вони стають причиною антисоціальних вчинків і становлять небезпеку вже для всього суспільства і держави [4].

Додамо, що сегменти соцмереж Facebook, «ВКонтакте», Twitter, «Однокласники» й інших нині найменш застраховані від негативних зовнішніх інформаційних впливів, що особливо небезпечно в умовах інформаційно-психологічної війни, в яку втягнута сьогодні наша держава. Небезпека пов'язана з низкою чинників, серед яких:

– неадаптованість сучасної людини до збільшення масивів нової інформації, різної за якістю, достовірністю та соціальною значущістю;

– невідповідність переважної більшості учасників інформаційних обмінів у мережах у технологічному плані, відсутність навиків пошуку якісної інформації;

– надмірна ідеалізація спілкування в соцмережах (за низького рівня довіри до вітчизняних засобів масової інформації, політиків);

– відсутність знань про загрози, які несе інформаційна війна, про збитки, яких вона може завдати державі та конкретній людині;

– інші супутні чинники, що можуть завдати серйозної шкоди особистості [5].

Для повноти висвітлення питання зупинимось ще на одному моменті. У наш час особливо гострою стала проблема телевізійного насилля. Майже у всіх сучасних серіалах, фільмах і навіть мультфільмах наявна відеоінформація про розбій. Термін «телевізійне насилля» давно увійшов до наукової лексики і вживається на позначення демонстрації нанесення пошкоджень або шкоди персонажам телевізійних програм або фільмів. Існує безліч досліджень, результати яких свідчать, що перегляд сцен насилля, які є складовою телепрограм і фільмів, провокує в молоді прояви агресії. Було доведено, що теленасилля може стати причиною збудження агресивної поведінки. Достатньо згадати відомий фільм Олівера Стоуна «Природжені вбивці». Після його виходу світом прокотилася хвиля грабежів, розбоїв, вбивств, скоєних молодими людьми, які після арешту стверджували, що наслідували героїв фільму.

На жаль, сучасні засоби масової інформації (далі – ЗМІ) – це також джерело вульгарної інформації, порнографії. Телебачення транслює безліч еротичних фільмів, які розбешують, роблять вульгарною молодь. Лякає те, що таку непристойність, нечистоту ми бачимо не тільки на телебаченні, а й у газетах, журналах, мережі Інтернет, тобто вона всюди. Телебачення, крім іншого, негативно впливає й на статеве життя підлітків. Цінності, норми і стереотипи статевого життя, які транслюють ЗМІ, дуже часто далекі від популяризації моральних підвалин здорових відносин юнаків і дівчат, орієнтують останніх на нерозбірливі статеві зв'язки.

Свого часу відомий поет Андрій Дементьев у вірші «Телекриминал» влучно зазначав:

«Пацаны, которым делать нечего,
Для кого безделье – благодать,
Детективы смотрят днем и вечером,
Учатся по фильмам...
Убивать».

Проте існує ще один нюанс. Оскільки молодь достатньо відокремлена в культурному плані від старшого покоління, то, здебільшого, саме телебачення відіграє важливу роль у формуванні її ціннісних настанов. Уже доволі тривалий час вітчизняні канали транслюють західні передачі й фільми, успішно просуваючи західний спосіб життя і сприйняття світу. Здавалося б, нічого поганого в цьому немає, але треба знати та цінувати власні історію і традиції (до того ж до тих самих речей у різних народів різне ставлення). Це треба пам'ятати.

Заслуговує на увагу й те, що сьогодні разом із відеоіграми набирає популярності комп'ютерна мережа Інтернет як засіб «витрачання часу». Досвід розвитку світових відкритих мереж, зокрема й Інтернету, дозволяє говорити про початок нової ери розвитку засобів і систем перероблення інформації. У мережах користувач сприймає себе і сприймається іншими як невід'ємний компонент єдиного інформаційного суспільства.

Однак втягування у глобальну комп'ютерну мережу має і негативні наслідки, серед яких можна назвати поширення різноманітної інформації сумнівного змісту. Як уже було сказано вище, інформація, тобто її вплив, загрожує психічному або фізичному здоров'ю людини. Досить часто вона, з одного боку, стає базою, на якій формується морально-психологічна атмосфера в суспільстві, з другого – сприяє росту психічних захворювань, а також, так би мовити, живить кримінальне середовище. Найбільш вразливими і незахищеними виявляються діти, бо вони не бачать загрози, яку несе в

собі глобальна мережа. Статистичні дані, які нині оприлюднені, лякають: 9 із 10 дітей віком від 8 до 15 років стикалися з порнографією в мережі, майже 17% регулярно відвідують заборонені ресурси, приблизно 5,5% готові побачене вліпити в життя.

Дитина може випадково зайти на сайт, де їй яскраво розпишуть, наскільки приємні на смак наркотики, які дива творить з організмом алкоголь або як у домашніх умовах із підручних матеріалів виготовити справжню вибухівку. Навіть на доброзичливих, на перший погляд, мережевих ресурсах у впливаючому рекламному вікні може відобразитися фотографія оголеного тіла. Про такі деталі повинен знати кожен педагог і батьки кожної дитини, чий комп'ютер підключений до мережі Інтернет.

Розглянемо детальніше, що поганого може статися з підлітком, якщо безконтрольно залишати його у Всесвітній павутині:

– існують сайти, присвячені порнографії, піротехніці, суїциду, обговоренню дії тих чи інших наркотиків. Отже, дитина може захопитися такими речами, що, звісно, становить загрозу для життя і здоров'я;

– зустріч із небезпечними людьми в чатах або інших сферах. За статистикою, це найбільший ризик. Підлітки можуть вступити в такі небажані для них компанії, як радикальні політичні групи, сатанинські культи, мережеві «орґії», які існують і в реальному світі, але брати участь в їхніх зборищах підлітку набагато легше, сидючи за комп'ютером у себе вдома;

– втягнення в азартні ігри. Навіть прості іграшки завдають невинної шкоди, забираючи у дитини більшість часу, відволікаючи її від занять і спокійного відпочинку, зашкоджуючи психічному й фізичному здоров'ю.

Підлітки самі можуть створювати загрозу, починаючи погрожувати людям через Інтернет і порушуючи закон. Неможливо заборонити дитині виходити в Інтернет, але попередити негативні наслідки неграмотного й нерозумного користування ним нам до снаги, для цього необхідно навчити її правильно себе вести в мережі [6].

Для усвідомлення сутності та змісту завдань інформаційно-психологічного захисту особи і суспільства від деструктивного впливу в умовах сучасного інформаційно-психологічного протистояння необхідно зрозуміти механізм впливу інформації на психологію та поведінку індивіда (особистості), а також на прийняття рішень на будь-якому рівні суспільних і державних структур, у будь-якій сфері їх діяльності. Для цього необхідно ввести поняття «механізм вербального інформаційного впливу», розуміючи водночас, що в його основі лежать закономірності усвідомленого сприйняття інформації, саме її змісту. Такий механізм по своїй суті є загальним, тобто відображає закономірності та послідовність інформаційних процесів у соціальному середовищі.

Як уже зазначалося, спосіб мислення, світогляд, система цінностей та інтересів особи формуються під впливом інформаційних потоків (іноді напряму залежать від їх змісту, акцентів на окремих фрагментах), які вона сприймає. Отримана інформація може збагачувати внутрішній світ людини чи руйнувати його, тобто особа під її впливом розвивається чи, навпаки, деградує, бо під час аналізу поточної інформації саме мислення, світогляд, система цінностей та інтересів є своєрідним морально-семантичним фільтром. Інакше кажучи, поведінка і вчинки людини в тій чи іншій ситуації великою мірою залежать від орієнтації й усталеності такого фільтра. Звісно, на мислення, світогляд, систему цінностей, інтереси окремої особи (змістовні та якісні характеристики фільтра) впливають історія певної держави (чи народу), національно-етнічні особливості, система освіти, що склалася, релігійні й філософські течії, ідеологічна пропаганда, інші складники інформаційного середовища. Природно, що одну із провідних ролей у згаданому відіграють засоби масової інформації (періодичні видання, радіомовлення та телебачення, Інтернет).

Наступним важливим моментом у процесі вербального впливу є поведінка особи в конкретній ситуації, тобто здатність визначити позиції, прийняти адекватне рішення тощо. У такому разі якісне інформування, яке передбачає своєчасність, повноту, всебічність і достовірність наявної інформації, також має велике значення, однак у людини має бути «гарний» фільтр. Забезпечення таких чинників є запорукою адекватної поведінки людини. Якщо ж не виконується хоча б одна з вимог до інформації, адекватність оцінки ситуації людиною гарантувати не доводиться. Коли ж інформація містить грамотно продуману й організовану дезінформацію, яка є правдоподібною, особа навіть за наявності «якісного» фільтра може приймати рішення, адекватні змісту наявної інформації, але не адекватні реальній ситуації. Через навмисне спотворення, акцентування на дрібницях, вибірковість чи неповноту подання інформації, а також цілеспрямовану дезінформацію можна впливати не лише на рішення, що приймаються людиною, та на її поведінку, а й на систему цінностей, духовні й матеріальні інтереси та потреби, релігійні й філософські погляди тощо (елементи фільтра), корегуючи їх, навіть змінюючи в бажаному напрямі. Саме в цьому і полягає сутність механізму управління знаннями соціальних об'єктів (зокрема й людини), а метою є вплив як на прийняття рішень, так і на поведінку.

До наведеного варто додати, що механізми невербального інформаційного впливу ґрунтуються на використанні закономірностей сприйняття людиною інформації через підсвідомість, яка, як відомо,

мо, може програмуватися зовнішнім, неконтрольованим особою інформаційним впливом. Наприклад, чим тонша психіка людини, тим більше вона емоційно вразлива. Зазначене вдало використовується. Так, нині для реалізації інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну, групову і масову свідомість послуговуються такими каналами поширення й технологіями (засобами), як:

- засоби масової інформації та спеціальні засоби інформаційно-пропагандистської спрямованості;
- глобальні комп'ютерні мережі та програмні засоби швидкого поширення в мережі пропагандистських інформаційних матеріалів;
- засоби, що нелегально модифікують інформаційне середовище, на підставі якого людина приймає рішення;
- засоби створення віртуальної реальності;
- засоби підпорогового психосемантичного впливу;
- засоби генерування акустичних і електромагнітних полів.

За допомогою переліченого здійснюється штучне прищеплення особі синдрому залежності; маніпуляція суспільною свідомістю; деструктивний вплив на психіку людини, її природні комплекси (через антропогенні зони за допомогою генераторів фізичних полів і випромінювань) [2]. Як бачимо, існує багато спеціальних засобів і способів впливу. Постає питання, як убезпечитися від цього. На жаль, сьогодні не існує достатніх гарантій захисту особи від загроз, пов'язаних із порушенням інформаційної та інформаційно-психологічної безпеки особистості – неусвідомлюваним інформаційно-психологічним впливом.

Зважаючи на наведене, можна виділити такі види інформаційно-психологічного впливу: психогенний, нейролінгвістичний, психоаналітичний (психокорекційний), психотропний і психотронний.

Так, психогенний являє собою психічний або фізичний вплив якихось явищ або подій на мозок, свідомість людини, коли спостерігається порушення вищої нервової діяльності: з'являється відчуття страху й паніки, що зумовлено неузгодженістю функціональних систем психофізіологічної організації, тобто ламанням стереотипів під час впливу різко зміненої аферентації з боку різних рецепторів. Чим триваліша така неузгодженість і чим менше підготовлена людина до впливу такого психогенного чинника, тим сильніше виражені психічні порушення. Такий стан може виникати під впливом голографічних малюнків.

Нейролінгвістичний вплив – це вид психологічного впливу, що стає можливим завдяки використанню спеціальних прийомів, спрямованих на створення позитивної мотивації, психологічної корекції внутрішніх джерел поведінки і світогляду особистості людини. Він орієнтований на ідентифікацію та зміну переконань особистості під час впливу на її світоглядні й емоційно-почуттєві стани (характеристики, що дозволяють удосконалювати, програмувати стани й поведінку людини в умовах практичної діяльності). Основним об'єктом такого виду впливу на людину є її мозок і контрольована ним діяльність, а основним засобом – соціально продумані програми вербального і невербального впливу, що дозволяють змінювати світогляд, цінності особистості.

Психоаналітичний (психокорекційний) вплив являє собою вивчення (аналіз) підсвідомості людини та вплив на неї шляхом, що виключає опір на рівні свідомості (здійснюється в стані гіпнотичного сну). Однак сучасні технологічні досягнення дозволяють виключити опір із боку свідомості й у нормальному стані, зокрема, завдяки комп'ютерному психоаналізу та комп'ютерній психокорекції. Так, під час комп'ютерного психоаналізу здійснюється математичний аналіз реакції організму, що виникають у процесі дуже швидкого перегляду або звукового прочитання різних «стимулів»: слів, образів, фраз. У такий спосіб можна абсолютно точно з'ясувати наявність у підсвідомості людини певної інформації та виміряти її значимість для конкретної особистості, знайти приховану мотивацію. Проаналізувавши за необхідності таку інформацію, можна проводити психокорекцію (психорегуляцію), основним діючим чинником якої також є ключові слова, образи, запахи (слова можуть перетворюватися за допомогою спектрального мовного сигналу).

Найбільш зручною є звукова регуляція психіки, за якої словесні навіювання в закодованій формі виводяться на будь-який носій звукової інформації (музику, мову або шум). Наприклад, людина може слухати музику, в якій міститься прихована (така, що не сприймається на свідомому рівні) команда, що постійно впливає на її підсвідомість.

Психотронний вплив (парапсихологічний, екстрасенсорний) – вплив, що може здійснюватися за допомогою передачі енергії мислення через позачуттєве сприйняття й охоплює опосередковане свідомістю сприйняття достатньої взаємодії між живими організмами й навколишнім середовищем.

Наприклад, телевізійні й інші масові сеанси екстрасенсорного впливу доводять реальну можливість впливу на особистість. Досить часто використовуються технічні засоби, що сприяють посиленню впливу, передачі й контакту з індивідом. Такий вплив на об'єкт може бути пов'язаний із придушенням волі до опору, деморалізацією. Відомі факти роботи над створенням генератора частотного кодування мозку, високочастотних і низькочастотних генераторів, засобів впливу соціальною

інформацією тощо, які здатні викликати необхідні процеси в психіці людини, а отже, впливати на її свідомість і поведінку.

Психотропний вплив – це вплив на мозок і поведінку особистості шляхом введення в її організм різних препаратів, засвоєння яких відбивається на її вищій нервовій діяльності (зокрема й фармацевтичних препаратів, запахів). Вплив препаратів на психіку людини добре відомий і вивчається вже досить давно. З урахуванням останніх досягнень не тільки в психології, а й у «суміжних» науках (біології, нейро- і психофізіології, кібернетиці, психофармакології тощо) розробляються і продовжують удосконалюватися методи підпорогового впливу, психологічної індоктринації та конверсії, засоби місцевого психічного контролю та психопрограмування. Двадцять п'ять років тому був винайдений препарат «бі-зет», могутній психотропний засіб, що порушує соціальні зв'язки в групі-об'єкті застосування.

У наш час починають застосовуватися методики впливу запахів на людський мозок, розроблені А. Хіршем. Науковець стверджує, що певний сектор людського мозку обробляє й запам'ятовує ароматичну інформацію. Відповідно до його висновків, за допомогою різних запахів можна успішно впливати на людські емоції. Клінічні дослідження також показали, що деякі запахи послаблюють активність головного мозку швидше, ніж сильні депресанти [7].

Отже, існує безліч способів впливу на свідомість, підсвідомість людини, на процес формування її цінностей, мотивів, внутрішніх спонукань, поведінкових настанов, що також формує, зокрема, антисуспільну спрямованість особи. Як наслідок, така особа може стати суспільно небезпечною. На жаль, зараз не існує гарантованих способів, які унеможливають такі впливи чи убезпечать особу. Однак впливу негативної інформації можна якщо не запобігти, то хоча б його обмежити, мінімізувати.

Список використаних джерел:

1. Жарков Я. Небезпеки особистості в інформаційному просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2554>. – Заголовок з екрану (Дата звернення: 15.09.2017).
2. Інформаційна безпека: соціально-правові аспекти : [підручник] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1821100136935/politologiya/nebezpeki_informatsynogo_prostoru_lyudini – Заголовок з екрану (Дата звернення: 16.09.2017).
3. Остроухов В. Інформаційна безпека [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/51809-11-nformatsyno-psiologchna-bezpeka-osobi.html>.
4. Гусев А. Небезпеки, сформовані в суспільстві за рахунок розвитку інформаційних технологій / А. Гусев // Бізнес Інформ. – 2012. – Вип. 4. – С. 72–75.
5. Проблеми суспільної безпеки в процесі розвитку соціальних мереж [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1745:problemi-suspilnoji-bezpeki-v-protsezi-rozvitku-sotsialnikh-merezh&catid=78&Itemid=412. - Заголовок з екрану (Дата звернення: 16.09.2017).
6. Вплив ЗМІ на свідомість людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.volodarka-rda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2488:2015-02-18-09-18-31&catid=66:2012-03-20-14-19-23&Itemid=97.
7. Жарков Я. Небезпеки особистості в інформаційному просторі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2554>.

